

- 1) аналіз оперативно-слідчої практики щодо нових форм співучасті;
- 2) наукові дослідження організованої злочинності в монографіях, наукових публікаціях вчених: Долгової А.І., Гурова О.І., Карпеця І.І., Яблокова М.П. та інших;
- 3) проект модельного кодексу СНД «Про боротьбу з організованою злочинністю»;
- 4) кримінальне законодавство Росії, Казахстану, інших держав СНД та Європи.

Організована злочинність не має кордонів. У зв'язку з цим вважаю, що реальною протидією транснаціональній організованій злочинності повинна стати інтеграція в наукову систему України модельного Закону СНД «Про боротьбу з організованою злочинністю» та іншого законодавства членів СНД, Європейського союзу. Доцільно при розробці Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України враховувати як наукові дослідження, модельні кодекси, закони інших держав, так і свій вітчизняний досвід, традиції, наукові розробки. Потребують подальшого удосконалення Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» і розробка системи нових законопроектів: «Про боротьбу з тероризмом», «Про протидію використання злочинних прибутків» та інших законів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю.

Список літератури:

1. Звернення Верховної Ради України до Конгресу Сполучених Штатів Америки // Голос України. 1999. 19 жовтня.
2. Шумський П., Пришко О. Окремі питання боротьби з організованою злочинністю // Право України. 1999. №1.
3. Проект нового Кримінального кодексу України // Українське право. 1997. №2.
4. Корж В.П. Кримінально-правові аспекти протидії організованій злочинності в Україні // Вісник ЛІВС МВС України. 1998. №2.
5. Михайлов В.И., Федоров В.В. Модельный закон СНГ «О борьбе с организованной преступностью». Содержание и структура // Государство и право. 1998. №2.
6. Бюллетень законодательной и юридической практики Украины: Преступность в Украине. 1994. №2.
7. Закон України від 05.02.98 р. «Про внесення змін до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» // Голос України. 1998. 14 лютого.
8. Кручок В. Боротьба з корупцією і організованою злочинністю – довга і терниста дорога // Юридичний вісник України. 1999. №10.

Надійшла до редколегії 11.01.2000

*О.Ф. Долженков, канд. юрид. наук,
начальник каф. оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки ОІВС*

ХАРАКТЕРНІ РИСИ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аналіз організованої злочинності і результатів боротьби з нею дозволяє виділити сьогодні такі її риси: нова системна якість, політичний, транснаціональний характер, висока латентність.

Нова системна якість злочинності виявляється в посиленні її організованості і спробах створити систему захисту від соціального контролю, засновану на насильстві і широкомасштабній корупції. У свою чергу, нова системна якість злочинності містить:

– керованість організованою злочинністю і монополізацію кримінального середовища. З появою в кримінальному середовищі централізованої структури, що організаційно об'єднує різноманітні злочинні утворення, злочинність є не ланцюгом розрізнених злочинів, а цілеспрямованими, заздалегідь спланованими злочинними акціями. Слід зазначити, що якщо раніше окрема злочинна група могла тривалий час діяти на певній території автономно, практично не стикаючись з іншими злочинними формуваннями (структурами), то зараз, особливо в містах, де сфери впливу давно розподілені між різноманітними організованими злочинними групами, діяльність подібного угруповання не може довго залишатися непоміченою. Будь-яка виявлена злочинна група ставиться в рамки існуючої структури організованої злочинної спільності. Угруповання, що не бажає жити за кримінальними нормами, виганяється зі структури або знищується фізично. У більшості випадків такі угруповання починають виконувати роль бойовиків у більш потужній організованій злочинній спільності (наприклад, захоплення заручників і тощо);

– широкомасштабність і комерціалізацію злочинної діяльності, поділеної на сфери впливу як у галузевому, так і територіальному плані, що відрізняється багатоплановістю та охоплює більшість галузей життя суспільства. Діяльність злочинних формувань уже не обмежується простором тільки одного регіону. Вона проникла до життєво важливих галузей економіки, також і до оборонної, видобувної, переробної, зовнішньоекономічної, банківської системи тощо. В останні роки спостерігається швидке зростання міжнародної організованої злочинності. Ця загрозлива тенденція зумовлена значними досягненнями в розвитку технологій і засобів зв'язку та безпрецедентним розширенням міжнародної комерційної й економічної діяльності, перевезень, туризму. Транснаціональні злочинні організації ефективно використовують сформовану міжнародну обстановку. У результаті злочинність не тільки розширюється, але і стає більш прибутковою. Інтернаціоналізація організованої злочинності відбивається в розширенні ринків збуту наркотичних засобів, викрадених речей, людей, зброї, радіоактивних речовин та інших незаконних товарів і послуг, що поставляються й обробляються через мережу злочинних комерційних організацій, що охоплюють весь світ. Обсяг цих угод складає сотні мільярдів доларів, що перевищує національні бюджети багатьох держав [1, с.7-8];

– використання сучасних протиправних методів протидії. Добре змобілізована розвідувальна система протидії правоохоронним органам із використанням ідеологічних засобів масової інформації активно застосовується для пропаганди злочинної системи цінностей і зразків поведінки, за-

лучення нових членів із числа неповнолітніх і молоді в організовані злочинні утворення. Лідери організованої злочинності використовують свої можливості для безпосереднього тиску, аж до фізичної розправи, на потерпілих, свідків, працівників правоохоронних органів. У сучасних організованих злочинних формуваннях функціонують спеціальні групи осіб, діяльність яких спрямована на збирання компрометуючих матеріалів, планування та проведення заходів по компрометації осіб з числа співробітників державних установ, також і правоохоронних органів, з метою залучення їх до злочинної діяльності або відсторонення від виконання службових обов'язків у разі загрози викриття злочинної діяльності, нейтралізації участі свідків і потерпілих в кримінальному процесі, викриття агентури спецпідрозділів у своєму середовищі. Протидія здійснюється шляхом впливу на представників правоохоронних органів, учасників кримінального процесу, перебіг розслідування і судового розгляду кримінальних справ, упровадження в правоохоронні органи «своїх» людей. До найбільш поширених методів незаконної протидії належать: підкуп, корупція, втягування в протиправну діяльність, залякування, компрометація, шантаж, впровадження в правоохоронні органи співучасників, психічний вплив, провадження розвідки, контррозвідки, вилучення та знищення кримінальних справ або окремих процесуальних документів, спрямування слідства в необхідному для злочинців напрямку, отримання конфіденційної інформації про термін, місця проведення слідчих дій, затримання підозрюваних, знищення речових доказів, слідів злочину, викрадання людей, фізичний вплив або фізичне усунення [2, с.11-12];

– корумпованість. Організована злочинність має міцні позиції в апаратах органів влади, що створюються за допомогою так званого «проникнення», «інфільтрації» до цих органів за допомогою вербування високопоставлених чиновників, надаючи їм винагороду, яка значно перевищує їх місячну заробітну плату. Корумпованість – головний засіб, що використовується організованою злочинністю з метою уникнути різноманітних форм соціального контролю та основа для вчинення найбільш небезпечних державних, економічних і інших злочинів. Вона породжує хабарництво, біржові спекуляції, значні розкрадання, величезні розтрати, державну зраду, шпигунство. Останнім часом з'явилися нові форми корупційних діянь (що не караються в кримінальному порядку), це: безпосередня участь посадових осіб, державних службовців та депутатів усіх рівнів і членів їх сімей у комерційній діяльності для одержання особистого чи корпоративного прибутку; використання службового становища для «перекачування» державних коштів та матеріальних цінностей в комерційні структури і переведення грошей у готівку; надання пільг для своєї корпоративної групи (політичної, релігійної, національної, кланової та ін.) з державних ресурсів; використання службового становища для впливу на засоби масової інформації для здобуття особистої та корпоративної вигоди; лобіювання при прийнятті нормативних актів на користь заінтересованих угруповань; не переслідува-

не у кримінальному порядку зловживання службовим становищем у процесі приватизації, передавання в оренду, ліцензування, квотування тощо.

Складність проблеми боротьби з корупцією полягає в реальній можливості корумпованих структур та конкретних осіб, що мають владу і повноваження, перешкоджати намаганням проникнути до сфери їхньої кримінальної діяльності, а також в неготовності правоохоронних органів та політичних сил суспільства до безкомпромісної боротьби з корупцією [3, с.67].

Політичний характер виражається в активному безпосередньому проникненні до структур державної влади, забезпеченні легалізації кримінальних капіталів і рішень, що відповідають її інтересам, зрощуванні з представниками неформальних об'єднань і рухів екстремістського напрямку з явно вираженим політичним забарвленням їхньої діяльності – участь у розпаленні політичних, соціальних і міжнаціональних конфліктів. Отримавши можливість втручання в політичне життя країни, організована злочинність спроможна заблокувати і паралізувати політичні, соціально-економічні і моральні інститути. За даними кримінологічних досліджень Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Координаційному комітеті, число об'єктів пошуку та встановлення корумпованих зв'язків з боку злочинців організованих угруповань включає контрольно-ревізійні та податкові органи управління, правоохоронні органи, виконавчі органи впливових партій та рухів, депутатський корпус.

Нерідко можна почути, що головні злочинці сидять у неприступних кабінетах, захищені недоторканністю, зв'язками, великими грошима, прибираючи до своїх рук державні кошти і народне добро та знищуючи всіх, хто стоїть на заваді [3, с.16-17].

Транснаціональний характер. Організована злочинність з'єднала в одне ціле практично всі види злочинної діяльності, включаючи поряд із загальнокримінальною фаховою злочинністю злочини у сфері економіки та міжнародні злочини. Організована злочинність в Україні досягла масштабів, що дозволяють її лідерам виходити на встановлення протиправних зв'язків із закордонними злочинними структурами. Цьому сприяє існуюча сьогодні прозорість кордонів; спрощена процедура в'їзду-виїзду; лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, пов'язана зі структурною перебудовою народного господарства. Використовуючи міжнародні зв'язки, поширюються взаємні нелегальні поставки товарів та послуг, переведення цінностей, валюти і коштів за кордон членами організованих угруповань, що мають наміри виїхати туди на постійне проживання. Протягом 1997 р. митними органами України було порушено 939 кримінальних справ про контрабанду, понад 52 тис. справ про порушення митних правил, по яких накладено штрафів на суму понад 24 млн. грн. та вилучено товарів майже на 195 млн. грн. За цей період органами внутрішніх справ виявлено 1,7 тис. фактів нелегального ввезення та реалізації підакцизних товарів на суму

37,6 млн. грн., з яких тютюнових виробів на загальну суму 23,2 млн. грн., а також 32 тис. декалітрів спирту тощо.

Системний аналіз наявної інформації показує, що для української організованої злочинності характерні такі транснаціональні злочини:

– незаконний обіг наркотичних засобів. Збільшується обсяг наркотичних речовин, що поставляються в Україну з-за кордону. У зв'язку зі сталою тенденцією зростання контрабанди «важких» наркотиків підрозділами Митної служби України протягом 1997 р. вилучено наркотичних речовин загальною вагою 1327 кг, з них – 625 кг кокаїну, близько 1 кг героїну, 3,4 кг опію, 24,7 кг марихуани, 434,1 кг макової соломки, 22 тис. таблеток ефедрину; затримано 120 осіб, причетних до незаконного переміщення наркотичних речовин. Цьому сприяють також зв'язки, які встановилися між вітчизняними та зарубіжними злочинними угрупованнями, що займаються збутом наркотичних засобів, і близькість України як до азійських країн-виробників, так і до європейського ринку збуту. Відмітною її ознакою стала експансія міжнародного наркобізнесу на територію України, яка відображається в перетворенні українського транзитного шляху в додатковий простір для торгівлі контрабандними наркотиками. Героїн та кокаїн стали звичними у середовищі наркоманів [3, с.20];

– нелегальний обіг зброї. У 1999 р. вилучено майже 45 тис. вогнепальної зброї [4, с.7];

– викрадення радіоактивних матеріалів;

– міжнародний тероризм. Значну частину контингенту, що поповнює ряди транснаціональних злочинних угруповань, складають особи, які брали участь у численних конфліктах у «гарячих точках» на території СРСР. Вони становлять небезпеку для всіх країн СНД, оскільки навіть після закінчення конфліктів зберігають озброєння і структуру, займаються поряд із учиненням терористичних актів, переправленням наркотиків, вимаганням, торгівлею зброєю;

– оскільки в сучасному світі дедалі більшу цінність набуває інформація, у тому числі науково-технічного і промислового призначення, найчастіше групи міжнародних злочинців починають спеціалізуватися саме на вчиненні цих злочинів. При цьому об'єктом злочинних посягань стає, насамперед, закрита технологічна інформація організацій і підприємств країн СНД, що складає значну цінність і найчастіше не захищена патентами [1, с.94-95].

– «відмивання» прибутків від злочинної діяльності. Високоефективним у плані «відмивання брудних» грошей є використання злочинними структурами «офшорних зон», що є відпрацьованими за своєю технологією «податковими захистками». Офшорні країни забезпечують високу таємність внесків і вкладників, що дозволяє накопичувати там колосальні суми. У деяких країнах діють десятки тисяч офшорних підприємств різноманіт-

ної спеціалізації. Для організації такої компанії в країнах СНД необхідно затратити лише від 300 до 1000 доларів [3];

– підроблення грошей і документів. У зв'язку з тим, що підробка і збут грошей, документів і цінних паперів потребує значних попередніх витрат і наявності злочинних зв'язків у різноманітних країнах СНД (без цього неможливе придбання дорогого устаткування і збут) ця діяльність уже давно перестала бути сферою злочинців-одинаків і в даний час є одним із проявів діяльності транснаціональних злочинних спільнот;

– ухилення від сплати податків. Ці операції відбуваються в сполученні з іншими видами економічних злочинів і не можуть бути виявлені без узгодженої участі правоохоронних органів різноманітних країн;

– работоргівля у формі шахрайського наймання робочої сили;

– протидія розслідуванню злочинів. Дедалі частіше спостерігаються спроби використання міжнародними злочинними структурами корумпованих зв'язків, особливо серед працівників правоохоронних органів: для забезпечення переправки вантажів і цінностей через кордони; для протидії екстрадиції; для «відсікання» у процесі розслідування епізодів тяжких злочинів, що чиняться за кордоном; вплив конфіденційної інформації;

– злочини проти інтелектуальної власності. Останні роки характеризується появою нових видів міжнародних злочинів, що хоча і не прийнято зараховувати до проявів організованої злочинної діяльності, проте вони, по суті, ними є. Це стосується, зокрема, порушень авторських прав, присвоєння чужої інтелектуальної власності;

– викрадення автомобілів;

– контрабанда предметів мистецтва;

– контрабанда людських органів і тканин.

– комп'ютерні кримінальні операції з грошима на рахунках вітчизняних і закордонних банків; проникнення в бази даних конфіденційної інформації;

– міжнародні економічні шахрайства;

– вимагання щодо співвітчизників, які виїжджають за кордон;

– незаконні операції з антикваріатом;

– фальшивомонетництво.

Міжнародні злочинні організації успішно використовують у своїй діяльності всі вади національних і міжнародних законодавств, застосовують новітні науково-технічні досягнення.

Висока латентність характеризує діяльність організованої злочинності, оскільки вона важко контролювана і не піддається реальному обліку.

На відміну від ситуацій, коли є потерпілий, який дуже хотів би, щоб правопорушення стало відомим правоохоронним органам, а винного покарали, велика частина злочинів, особливо у сфері економіки і управління суспільством залишаються «беззаявними». Крім того, є пов'язані корумпованими відносинами люди, які в цьому не зацікавлені.

Справжні масштаби організованої злочинності і корупції, її вплив на життя суспільства через високий ступінь латентності повною мірою поки не відомі, їх ще належить встановити. Але вже й зараз зрозуміло, що злочинні об'єднання зосередили у своїх руках велику владу і величезні матеріальні цінності. Кримінологічний аналіз факторів, що впливають на рівень злочинності, аналіз стану боротьби з конкретними кримінальними проявами, також і організованого характеру, а також результати досліджень дають підстави стверджувати, що рівень зареєстрованої злочинності не повною мірою відповідає реальній криміногенній ситуації, яка склалась у суспільстві [5, с.238].

Список літератури:

1. Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие / Под ред. акад. П.Д. Биленчука. К., 1999. 2. Цимбалюк В.М. Діяльність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю по подоланню протидії з боку злочинних формувань / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 1999. 3. Організована злочинність в Україні / За ред. Кондратьєва Я.Ю. К., 1999. 4. Звіт перед українським народом (про оперативнослужбову діяльність органів внутрішніх справ України в 1999 р.) // Іменем закону. 1999. 25 грудня. 5. Основы борьбы с организованной преступностью. Монография / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П.Яблокова. М., 1996.

Надійшла до редколегії 06.01.2000

*І.М. Даньшин, д-р юрид. наук, професор,
В.Ф. Оболенцев, асистент каф. кримінології
і виправно-трудового права Ун-ту внутр. справ*

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ПРИЧИНИ, НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

Існування латентної злочинності, як відомо, має значні негативні наслідки. Цією обставиною обумовлена необхідність розробки програми вивчення латентної злочинності та заходів щодо протидії їй. Щодо цього є доручення Президента, рішення Кабінету Міністрів та Міністерства внутрішніх справ України.

У зв'язку з цим автори статті провели дослідження, метою якого було вивчення питань латентизації злочинності: сучасних характеристик цього явища, засобів його виявлення та шляхів зниження.

Одним з методів, що використовувався у ході дослідження, був метод експертних оцінок. Його сутністю є опитування спеціалістів, які добре поінформовані з проблеми, що вивчається, за спеціальною анкетною. У нашому дослідженні експертами стали двадцять шість співробітників Управління Міністерства внутрішніх справ в Харківській області, двадцять два співробітники Харківського міського управління, а також шість співробітників Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Таким чином, в дослідженні взяли участь п'ятдесят чотири спеціалісти.